หนังสืออ่านนอกเวลา

วิชาประวัติศาสตร์ไทย ระดับประถมศึกษา

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

ชุด พระมหากษัตริย์ไทย ๙ รัชกาล

เล่มที่ ๓

เรื่อง

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

หนังสืออ่านนอกเวลา วิชาประวัติศาสตร์ไทย ระดับประถมศึกษา

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

ชุด พระมหากษัตริย์ไทย ๙ รัชกาล

เล่มที่ ๓

เรื่อง *พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว*

ลิขสิทธิ์ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ผู้จัดพิมพ์

กลุ่มพัฒนาสื่อการเรียนรู้

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

กระทรวงศึกษาธิการ ถนนราชดำเนินนอก เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร ๑๐๓๐๐

โทรศัพท์ ๐ ๒๒๘๘ ๕๗๓๗ โทรสาร ๐ ๒๒๘๑ ๒๖๐๒

พิมพ์ครั้งที่ ๑ แจกสถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง พ.ศ. ๒๕๕๘

จำนวน ๓๒,๐๐๐ เล่ม

ISBN : 978-616-395-617-0

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ สกสค. ลาดพร้าว

๒๒๔๙ ถนนลาดพร้าว แขวงสะพานสอง

เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร ๑๐๓๑๐

โทรศัพท์ ๐ ๒๕๓๘ ๓๐๒๒, ๐ ๒๕๑๔ ๔๐๓๓ โทรสาร ๐ ๒๕๓๙ ๓๒๑๕

www.suksapan.or.th

เลขงาน ๕๘๐๒๐๑๓

คำนำ

เรื่อง พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นหนังสือเล่มที่ ๓ ในชุด “พระมหากษัตริย์ไทย ๙ รัชกาล” กรมวิชาการ (เดิม) กระทรวงศึกษาธิการได้มอบหมายให้นางสาววนิดา สถิตานนท์ เป็นผู้เรียบเรียงเนื้อหา นายทองต่อ กล้วยไม้ ณ อยุธยา เป็นผู้ตรวจ และจัดพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๓ โดยกำหนดให้เป็นหนังสืออ่านเพิ่มเติมระดับประถมศึกษา มีเนื้อหาเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์และประวัติศาสตร์ไทยรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว คณะกรรมการจัดทำและคัดเลือกหนังสืออ่านนอกเวลาวิชาประวัติศาสตร์ไทยและหน้าที่พลเมือง สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานพิจารณาเห็นว่าหนังสือเล่มนี้ มีแนวการเขียนในการนำเสนอเนื้อหาที่คำนึงถึงความเหมาะสมกับวัย ความสามารถทางการอ่าน และจิตวิทยาการเรียนรู้ของนักเรียนในระดับประถมศึกษา จึงได้ประกาศให้เป็นหนังสืออ่านนอกเวลา กลุ่มสถาบันพระมหากษัตริย์และกลุ่มประวัติศาสตร์ไทย สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา

ในการจัดพิมพ์ครั้งนี้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้มอบหมายให้นางสายไหม จบกลศึก ที่ปรึกษาเกี่ยวกับงานด้านเอกสารและหนังสือ สำนักพระราชวัง นางสาวพรรณงาม แย้มบุญเรือง ข้าราชการบำนาญ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และ

นางปราณี ปราบริปู ข้าราชการบำนาญ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นผู้ตรวจเพิ่มเติมเนื้อหาและภาพประกอบให้เหมาะสมยิ่งขึ้นโดยใช้โครงสร้างเดิมที่ผู้ทรงคุณวุฒิได้เรียบเรียงไว้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานหวังเป็นอย่างยิ่งว่าหนังสืออ่านนอกเวลาเล่มนี้ จะช่วยให้เกิดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และสร้างบรรยากาศในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่าน รวมทั้งการจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ไทยให้น่าสนใจและบูรณาการค่านิยมหลัก ๑๒ ประการไปพร้อมกัน ขอขอบคุณคณะกรรมการจัดทำและคัดเลือกหนังสืออ่านนอกเวลาฯ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่ได้ร่วมมือกันทำให้หนังสือสำเร็จลุล่วงด้วยดีมา ณ โอกาสนี้

(นายกมล รอดคล้าย)
เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
๑ ธันวาคม ๒๕๕๗

สารบัญ

	หน้า
บทนำ	๑
๑. พระราชกรณียกิจก่อนเสวยราชย์	๓
๒. เหตุผลในการเสด็จขึ้นครองราชย์	๗
๓. การปกครองอาณาประชาราษฎร์	๑๐
๔. ความรุ่งเรืองทางพระพุทธศาสนา	๑๔
๕. งานศิลปะแบบพระราชนิยม	๒๓
๖. การหารายได้เพื่อทำนุบำรุงบ้านเมือง	๒๗
๗. สิ่งใหม่ในแผ่นดิน	๓๐
บทท้าย	๓๓

พระบรมราชานุสาวรีย์ ณ ลานพลับพลามหาเจษฎาบดินทร์ กรุงเทพมหานคร

บทนำ

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๓ แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ เสด็จขึ้นครองราชย์เมื่อวันที่ ๒๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๖๗ มีพระชนมพรรษาในขณะนั้น ๓๗ พรรษา เวลานั้นกรุงเทพมหานคร สร้างมาได้ ๔๒ ปี เป็นระยะที่อาคารสถานที่ซึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงสร้างไว้หลายแห่งเริ่มชำรุดทรุดโทรม ฉะนั้นเมื่อเสด็จขึ้นครองราชย์ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดเกล้าฯ ให้ซ่อมแซมและก่อสร้างสิ่งใหม่เพิ่มเติม นับเป็นช่วงเวลาของการระดมช่างฝีมือก่อสร้างมาช่วยกันตกแต่งบ้านเมือง กรุงเทพมหานครในแผ่นดินนี้สวยสดใสงดงามไปทุกแห่ง กลอนเพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติรัชกาลที่ ๓ ของ “นายมี มหาดเล็ก” พรรณนาไว้ว่า

พิศดูเมืองเรืองปลั่งไปทั้งนั้น สารพันไม่มีที่เทียมถึง
จะแลเก๋งเล็งตึกล้วนลึกซึ้ง น่าตะลึงลานใจวิไลตา
ตำหนักในซ้ายขวามหาปราสาท พระโรงราชอาสน์แก้วแววเวหา
ล้วนใหม่ใหม่ใสสดรจนา ดูช่อฟ้าก่ายกันเป็นหลั่นลด
ทั้งโรงแสงแขวงคลังสิ้นทั้งแถว ตลอดแนวนอกในล้วนใสสด
จะแลผ่านด้านไหนไม่ระทด ล้วนหมดจดสร้างใหม่ไปทั้งเมือง

รัชสมัยนี้มีการก่อสร้างวัดวาอารามและบูรณปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุสถานจำนวนมากอย่างเด่นชัด ใครจะเขียนจะเล่าเรื่องเกี่ยวกับแผ่นดินพระมหากษัตริย์พระองค์นี้จะต้องมีแต่เรื่องการก่อสร้าง อันที่จริงแล้วพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระปรีชาสามารถนานัปการ ทรงปราดเปรื่องในทางกฎหมาย การค้าและการปกครอง ได้ทรงสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจไว้ให้แก่ประเทศชาติ ในการป้องกันประเทศและการติดต่อกับต่างประเทศก็ได้ทรงจัดการอย่างเข้มแข็งรอบคอบ พระราชประวัติและพระราชกรณียกิจของพระองค์น่าศึกษายิ่งนัก นับตั้งแต่ครั้งที่ยังดำรงพระอิสริยยศเป็นพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ทรงเป็นกำลังสำคัญของพระราชบิดาคือ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย การเสด็จขึ้นเสวยราชสมบัติ นักประวัติศาสตร์มักจะอธิบายเพิ่มเติมด้วยว่า เหตุใดจึงทรงขึ้นครองราชย์ และในช่วงสุดท้ายเมื่อจะเสด็จสวรรคต พงศาวดารก็ได้พรรณนาเรื่องราวที่แสดงถึงน้ำพระราชหฤทัยละเอียดอ่อน และความห่วงใยที่ทรงมีต่อประเทศชาติและราษฎรเหนือสิ่งอื่นใด

๑. พระราชกรณียกิจก่อนเสวยราชย์

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นพระราชโอรสพระองค์ใหญ่ของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และกรมสมเด็จพระศรีสุลาลัย (เจ้าจอมมารดาเรียม) มีพระนามเดิมว่าพระองค์เจ้าทับ เสด็จพระราชสมภพเมื่อวันที่ ๓๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๓๓๐ ได้ทรงปฏิบัติราชการแผ่นดินตั้งแต่ครั้งที่สมเด็จพระบรมชนกนาถยังทรงดำรงพระอิสริยยศกรมพระราชวังบวรสถานมงคล จนเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัย

ทรงตัดสินคดีด้วยความรอบคอบ ยุติธรรม

เมื่อพระราชบิดาขึ้นครองราชย์ได้เพียง ๓ วัน ก็ได้ทรงรับมอบให้เป็นประธานพิจารณาตัดสินความซึ่งมีความสำคัญมากเรื่องหนึ่งเกี่ยวกับเสถียรภาพของราชบัลลังก์ เรื่องนี้จดหมายเหตุเล่าไว้ว่า

เมื่อ ณ วันอาทิตย์ เดือน ๑๐ ขึ้น ๒ ค่ำ พระยาอนุชิตราชา (น้อย) จางวางพระตำรวจ (ที่ได้เป็นเจ้าพระยาอภัยภูธรที่สมุหนายกเมื่อภายหลัง) ได้หนังสือทิ้งที่ใต้ต้นแจงในลานชาลาพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท กล่าวกันว่า กาคาบมาทิ้งไว้ ใน

หนังสือนั้นฟ้องว่าเจ้าฟ้ากรมขุนกษัตรานุชิต คุณหนูคำ และจอมมารดาสำลี ในสมเด็จพระอนุชาธิราชพระบัณฑูรน้อย ทั้ง ๓ นี้ ซึ่งเป็นโอรสและธิดาของพระเจ้ากรุงธนบุรี คบคิดกับข้าราชการอีกหลายคนจะก่อการกบฏ

พระองค์เจ้าชายทับ ได้สอบสวนความโดยละเอียดถี่ถ้วน จนได้ความสัตย์จริง ได้ทรงตัดสินความโดยรอบคอบยุติธรรม มีเหตุมีผลกระจ่างชัด ไม่มีผู้ใดคัดค้านได้ ทำให้เหตุการณ์ร้ายครั้งนั้นยุติลงด้วยความเรียบร้อย

ทรงปฏิบัติราชการต่างพระเนตรพระกรรณ

ครั้งทรงดำรงพระยศเป็นพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ก็ทรงรับราชการสำคัญหลายด้าน ศาสตราจารย์วอลเตอร์ เอฟ เวลลา ผู้ประพันธ์หนังสือเรื่อง “แผ่นดินพระนั่งเกล้าฯ” ซึ่ง นิจ ทองโสภิต แปล ได้กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า

บรรดาชาวยุโรปที่มาสู่สยามต่างลงความเห็นพ้องต้องกันว่า กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์นี้ทรงมีอำนาจเข้าควบคุมกิจการสำคัญๆ ของกรุงสยามไว้ทั้งสิ้น นักสังเกตการณ์ชาวยุโรป

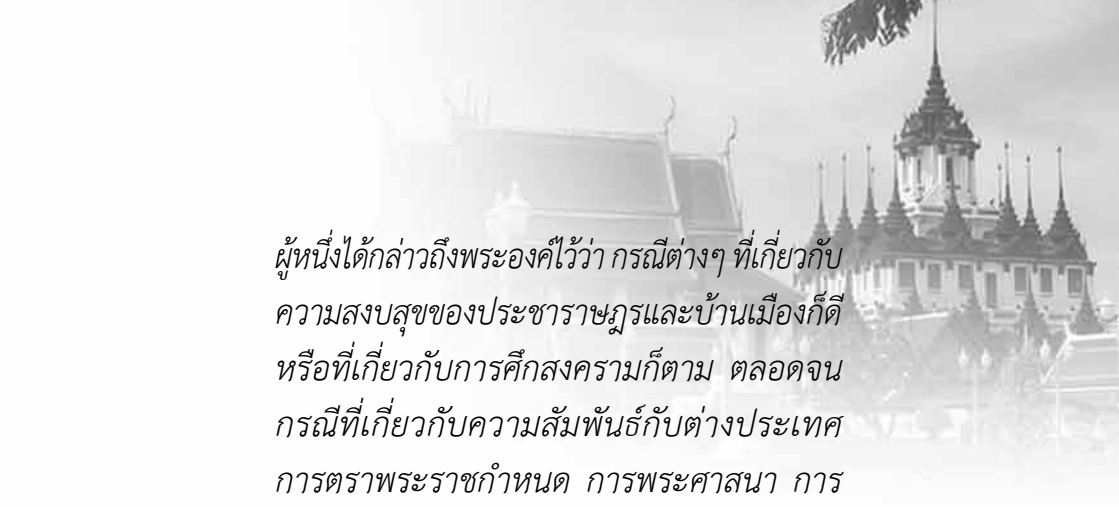

ผู้หนึ่งได้กล่าวถึงพระองค์ไว้ว่า กรณีต่างๆ ที่เกี่ยวกับความสงบสุขของประชาราษฎรและบ้านเมืองก็ดี หรือที่เกี่ยวกับการศึกสงครามก็ตาม ตลอดจนกรณีที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์กับต่างประเทศ การตราพระราชกำหนด การพระศาสนา การวางนโยบายปกครองบ้านเมืองและประชาราษฎร์ การศาลสถิตยุติธรรม พระองค์เป็นผู้ควบคุมดำเนินการทั้งหมด

ทั้งนี้ ก็เนื่องมาจากว่า ในรัชกาลที่ ๒ พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ได้ทรงกำกับราชการกรมท่า กรมพระคลังมหาสมบัติ กรมพระตำรวจ ว่าความฎีกาต่างพระเนตรพระกรรณพระราชบิดามาโดยตลอด

ราชการของกรมท่าในครั้งนั้น เป็นการติดต่อกับต่างประเทศ โดยที่ระยะนั้นประเทศไทยมีการติดต่อกับต่างประเทศไม่มากนัก ส่วนใหญ่เป็นการติดต่อค้าขายกับประเทศจีน พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ทรงรับภาระในเรื่องนี้ ได้มีการส่งสำเภาไปมาค้าขายกับประเทศจีน ทรงสามารถจัดการเป็นที่พอพระราชหฤทัยพระราชบิดาอย่างยิ่ง ได้กำไรมาใช้ในราชการแผ่นดินเป็นอันมาก จนพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยตรัสเรียกพระองค์ว่า “เจ้าสัว”

ทรงมีบทบาทในวงกวีแห่งราชสำนัก

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เป็นระยะเวลาแห่งการสร้างสรรค์และฟื้นฟูวรรณคดี โดยเฉพาะการละครรุ่งเรืองมาก พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ แม้จะทรงมีภารกิจด้านต่างๆ มากอยู่แล้ว แต่ก็ได้ทรงมีบทบาทสำคัญอยู่ในวงกวีแห่งราชสำนักด้วย ได้ทรงพระราชนิพนธ์วรรณคดีสำคัญๆ เช่น บางตอนในเรื่องรามเกียรติ์ อิเหนา สังข์ทอง

ทรงเป็นแม่กองสร้างเมืองและป้อมปราการป้องกันข้าศึก

ภารกิจสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่ได้ทรงทำครั้งดำรงพระยศเป็นพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ คือการสร้างป้อม เพราะเมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๒ มีข่าวมาถึงกรุงเทพมหานคร ว่าจะมีข้าศึกยกทัพเรือมาตีกรุงเทพมหานคร กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์กับเจ้าพระยาพระคลัง เป็นแม่กองสร้างเมืองสมุทรปราการให้มีป้อมปราการต่างๆ ขึ้นเพื่อป้องกันทางฝั่งตะวันออก ๔ ป้อม คือ ป้อมประโคนชัย ป้อมนารายณ์ปราบศึก ป้อมปราการ และป้อมกายสิทธิ์ กับสร้างป้อมผีเสื้อสมุทร และป้อมนาคราช ไว้ที่เกาะหน้าเมืองและทางตะวันตก ได้ทรงดำเนินการเป็นที่เรียบร้อย

๒. เหตุผลในการเสด็จขึ้นครองราชย์

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย มีพระราชโอรสที่ประสูติแต่พระมเหสี คือ เจ้าฟ้ามงกุฎ และเจ้าฟ้าจุฑามณี ส่วนพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ประสูติแต่เจ้าจอมมารดาซึ่งเป็นพระสนม เมื่อสิ้นรัชกาลที่ ๒ แล้วพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์เสด็จขึ้นเสวยราชย์ ชาวต่างประเทศที่ไม่รู้เรื่องราวละเอียดจึงเข้าใจไปว่าทรงชิงราชสมบัติจากพระอนุชา

อันที่จริงนั้น เมื่อรัชกาลที่ ๒ ทรงพระประชวรหนัก ไม่ได้ตรัสมอบราชสมบัติให้แก่ผู้ใด เมื่อเสด็จสวรรคต จึงเป็นหน้าที่ของพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการที่จะปรึกษาหารือกันอัญเชิญผู้ที่เห็นว่าเหมาะสมที่สุดขึ้นปกครองแผ่นดินต่อไป พระราชพงศาวดารบันทึกเหตุการณ์ตอนนี้ไว้ว่า

> *ในเวลากลางคืนวันสวรรคตนั้น พระเจ้าลูกยาเธอพระองค์ใหญ่ เสด็จประทับอยู่ในพระที่นั่งจักรพรรดิพิมานฝ่ายเฉลียงด้านตะวันออก ตั้งกองล้อมวงทั้งชั้นในชั้นนอก และพระราชวงศานุวงศ์ต่างกรมผู้ใหญ่และเสนาบดี และข้าทูลละอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อยนอน*

ประจำอยู่ในพระราชวัง จึงอาราธนาพระสังฆราช พระราชาคณะผู้ใหญ่มาแล้ว พร้อมด้วยพระบรมราชวงศานุวงศ์ต่างกรม และท่านเสนาบดี และข้าทูลละอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่ ซึ่งเป็นประธานในราชการแผ่นดิน เห็นว่าพระเจ้าลูกยาเธอพระองค์ใหญ่ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ทรงพระสติปัญญาเฉลียวฉลาด ได้ว่าราชการต่างพระเนตรพระกรรณในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาช้านาน ทั้งข้าทูลละอองธุลีพระบาทก็มีความจงรักสวามิภักดิ์ในพระองค์ท่านก็มาก สมควรจะครอบครองสิริราชสมบัติรักษาแผ่นดินสืบพระบรมราชตระกูลต่อไป จึงพากันเข้าเฝ้าพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ซึ่งเป็นพระราชโอรสผู้ใหญ่ เชิญเสด็จครองราชสมบัติ ดำรงราชอาณาจักรสยามพิภพต่อไป

นอกจากนี้ นักประวัติศาสตร์ยังมีความเห็นกันว่า การที่ที่ประชุมตกลงพร้อมใจกันถวายราชสมบัติแก่พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ก็เนื่องจากขณะนั้นเจ้าฟ้ามงกุฎ องค์รัชทายาท ทรงพระผนวชอยู่ ซึ่งหมายความว่าเป็นการสละโลกสมบัติแล้ว อีกประการหนึ่ง เจ้าฟ้ามงกุฎก็ไม่เคยทรง

ว่าราชการมาก่อน ส่วนเจ้าฟ้าจุฑามณีพระอนุชาก็ทรงพระเยาว์มาก ไม่สามารถจะขึ้นครองราชย์ในขณะนั้นได้

การที่เจ้าฟ้ามงกุฎมิได้ขึ้นครองราชย์ต่อจากรัชกาลที่ ๒ แต่เสด็จขึ้นครองราชย์ต่อจากรัชกาลที่ ๓ นั้น เป็นผลดีแก่ประเทศไทยอย่างยิ่ง เพราะระหว่างที่ดำรงสมณเพศนั้น ได้เสด็จธุดงค์ออกไปหัวเมืองต่างๆ ทำให้ทรงคุ้นเคยกับสภาพบ้านเมือง อาณาประชาราษฎร์ ทรงศึกษาเล่าเรียนภาษาอังกฤษ ทำให้รู้ถึงเหตุการณ์ของโลกตะวันตก อันเป็นประโยชน์แก่การครองประเทศ

๓. การปกครองอาณาประชาราษฎร์

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงว่าราชการหลายอย่างต่างพระเนตรพระกรรณพระราชบิดามาแต่ครั้งยังเป็นพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์แล้ว ทรงคุ้นเคยกับราชการแผ่นดินและเสนาบดีตำแหน่งต่างๆ มาเป็นอย่างดี เมื่อเสด็จขึ้นครองราชย์จึงมิได้ทรงเปลี่ยนแปลงการบริหารมากนัก ให้เป็นไปในรูปเดิมซึ่งไม่กระทบกระเทือนผู้ตั้งใจรับราชการ ผู้ใดเคยดำรงตำเหน่งใดก็ให้ดำรงอยู่ในตำแหน่งนั้นจนถึงแก่กรรม จึงจะแต่งตั้งผู้อื่นขึ้นดำรงตำแหน่งแทน

ทรงกำกับดูแลราชการงานเมือง

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงควบคุมดูแลตรวจตราราชการงานเมืองอย่างใกล้ชิดจริงจัง โปรดเกล้าฯ ให้ข้าราชการผู้ใหญ่ถวายข้อราชการทุกวัน วันละสองเวลา ถ้าเป็นราชการสำคัญหรือเร่งด่วนทรงว่าราชการเกือบตลอดทั้งคืนก็มี ทรงรับฎีการ้องทุกข์จากพสกนิกร และโปรดเกล้าฯ ให้มีการสอบสวนตามคำร้องนั้น

เนื่องจากได้ทรงกำกับราชการกรมพระตำรวจและว่าความฎีกามาโดยตลอด จึงโปรดเกล้าฯ ให้มีการแก้ไขในสิ่งที่

ทรงเห็นว่าไม่สมควรบ้างเพื่อตัดความหยุมหยิม เช่น กรณีที่มีการฟ้องกล่าวโทษว่าพูดจาหยาบช้าต่อแผ่นดิน ทรงโปรดให้ยกโทษเสียมิให้รับฟ้อง ทรงคำนึงถึงทุกข์สุขของราษฎรเป็นสำคัญ

ในการวินิจฉัยตัดสินความ ทรงถือเอาความยุติธรรมเป็นหลัก มีเรื่องเล่าว่าในปลาย พ.ศ. ๒๓๙๑ ได้มีผู้ทูลเกล้าฯ ถวายฎีกากล่าวโทษกรมหมื่นรักษ์รณเรศ ซึ่งเป็นพระราชวงศ์ผู้ใหญ่ที่ทรงมีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับกิจการศาล ถวายนิตยภัตแด่พระภิกษุ และจ่ายเงินเดือนข้าราชการ ได้โปรดเกล้าฯ ให้มีการสอบสวนขึ้น ก็ปรากฏว่าองค์ผู้ต้องหาทุจริตต่อหน้าที่จริง โดยทรงรับสินบนทางศาล รีดเงินจากผู้ที่จะเข้าทำราชการและยักยอกเงินแผ่นดินที่อยู่ในความดูแลรับผิดชอบเป็นจำนวนมาก ทั้งชีวิตส่วนพระองค์ก็มีเรื่องทรงประพฤติผิดทางมนุษยธรรมและศีลธรรม แม้ว่าจะเป็นราชวงศ์ผู้ใหญ่ ก็ทรงลงโทษร้ายแรงถึงปลงพระชนม์มิให้เป็นเยี่ยงอย่าง

ทรงอำนวยประโยชน์ในการประกอบอาชีพของราษฎรและการปกครองประเทศ

ในการบำรุงสุขแก่ราษฎรนั้น เนื่องจากประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรมและมีการคมนาคมขนส่งทางน้ำมาก ฉะนั้นเพื่ออำนวยประโยชน์แก่ราษฎรในการทำนาทำสวนและล่องเรือติดต่อค้าขาย รวมทั้งประโยชน์ในการยุทธศาสตร์หากเกิดศึกสงคราม

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้ขุดคลองขึ้นหลายสาย ที่สำคัญได้แก่ "คลองสุนัขหอน" ในแขวงจังหวัดสมุทรสาครและจังหวัดสมุทรสงคราม ในส่วนที่ตื้นเขิน ขุดลอกเมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๑ "คลองบางบอน" ขุดเมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๔ และ "คลองบางขนาก" เชื่อมแม่น้ำเจ้าพระยาและแม่น้ำบางปะกง หรือ "คลองแสนแสบ" เพื่อส่งกำลังบำรุงกองทัพในสงครามรบเขมรและญวน ขุดเมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๐-๒๓๘๑

เพื่อความสะดวกในการปกครองประเทศ พระองค์ได้โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งบ้านเป็นเมือง ๒๕ เมือง เป็นเมืองที่ตั้งขึ้นในท้องที่ทางตะวันออกเฉียงเหนือ ๑๙ เมือง และทางตะวันออกเฉียงใต้ ๖ เมือง เช่น ตั้งบ้านหนองคายเป็นเมืองหนองคาย บ้านภูเวียงเป็นเมืองภูเวียง บ้านแซงบาดาลเป็นเมืองแซงบาดาล ตั้งด่านหนุมานเป็นเมืองกบินทร์บุรี อยู่ในจังหวัดปราจีนบุรี และบ้านทุ่งเขยกเป็นเมืองวัฒนานคร อยู่ในจังหวัดสระแก้วในปัจจุบัน เป็นต้น

ทรงเตรียมการป้องกันข้าศึกทางทะเล

ในการป้องกันข้าศึกที่จะมารุกรานทางทะเล พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดเกล้าฯ ให้สร้างป้อมเพิ่มเติมที่เมืองสมุทรปราการ สมุทรสงคราม และจันทบุรีอีกหลายป้อม เช่น *ป้อมตรีเพ็ชร์ ป้อมไพรีพินาศ ป้อมพิฆาตปัจจามิตร ป้อมคงกะพัน ป้อมพิฆาตข้าศึก* และ*ป้อมเสือซ่อนเล็บ* พร้อมกันนั้นยังได้สร้างเมืองหน้าศึกเป็นเมืองที่มีป้อมปราการขึ้นอีก ๓ เมือง คือ สร้าง

ป้อมปราการเมืองกาญจนบุรีที่ตำบลปากแพรก ป้อมปราการเมืองจันทบุรีที่ตำบลเนินวง และป้อมปราการเมืองสงขลาที่ตำบลบ่อยาง

ในการป้องกันประเทศทางน้ำนี้ พระองค์ได้โปรดเกล้าฯ ให้ต่อเรือรบไว้ใช้ในราชการด้วยจำนวนมาก มีทั้งเรือสำหรับใช้ในแม่น้ำ เรือสำหรับอ่าวทะเลและเรือกำปั่นแล่นใบในทะเล มีจดหมายเหตุบันทึกไว้ว่า พ.ศ. ๒๓๗๗ โปรดเกล้าฯ ให้ต่อเรือรบสำหรับอ่าวทะเลขึ้น ๘๐ ลำ เอาไว้ในกรุงเทพมหานคร ๔๐ ลำ ส่งไปไว้สำรองราชการตามหัวเมือง ๔๐ ลำ ต่อมา พ.ศ. ๒๓๗๘ โปรดเกล้าฯ ให้ต่อเรือกำปั่นลาดตระเวนเพิ่มเติมอีก มีชื่อในบัญชี ๑๒ ลำ คือ *เทพโกสินทร์ ระบิลบัวแก้ว แกล้วกลางสมุทร พุทธอำนาจ ราชฤทธิ์ วิทยาคม อุดมเดช เวทชะงัด วัฒนาราม สยามพิภพ จบสมุทร* และ *สุดสาคร*

นอกจากนี้ ได้โปรดเกล้าฯ ให้นายช่างชำนาญการหล่อเหล็กจากเมืองจีนมาสร้างปืนใหญ่ขึ้นจำนวนมากไว้ป้องกันประเทศ ปืนเหล็กที่หล่อนี้แบ่งออกเป็น ๒ แบบ แบบหนึ่งเรียกว่า *ปืนรักษาพระศาสนา* และอีกแบบหนึ่งเรียกว่า *ปืนสัมมาทิฐิ* การเตรียมรบของพระองค์ แสดงให้เห็นถึงความเป็นกษัตริย์นักรบผู้ทรงเตรียมพร้อมเสมอ

๔. ความรุ่งเรืองทางพระพุทธศาสนา

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงศรัทธาในพระบวรพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง ได้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจหลายประการเพื่อการพระศาสนา เช่น

โปรดเกล้าฯ ให้ชำระและสร้างพระไตรปิฎกให้ถูกต้องบริบูรณ์

โปรดเกล้าฯ ให้มีการประชุมสงฆ์สอบไล่พระปริยัติธรรมในพระบรมมหาราชวัง และพระราชทานทรัพย์เลี้ยงดูบิดามารดาของสงฆ์ที่สอบได้เปรียญ

ทรงประกอบพระราชกุศลในพระราชพิธีต่างๆ เป็นประจำ เช่น การถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน

โดยปกติแล้วพระองค์ทรงบาตรทุกวัน และทรงบริจาคทานเป็นประจำ โปรดเกล้าฯ ให้สร้างโรงทานขึ้นใหม่ริมกำแพงพระบรมมหาราชวังเพื่อบริจาคทานแก่คนยากจน

พระราชทานข้าวกล้องไปกับเรือสำเภาเพื่อไปให้ทานแก่คนยากจนในประเทศจีน เมื่อถึงฤดูสำเภาออก

โปรดเกล้าฯ ให้ยกเลิกอากรค่าน้ำจากชาวประมงและภาษีฟองตนุจากผู้เก็บไข่จะละเม็ด เพราะไม่ทรงประสงค์จะให้ประเทศมีรายได้จากการทำลายล้างชีวิตสัตว์

ทรงแจกจ่ายและจำหน่ายข้าวราคาถูกแก่ราษฎร เมื่อเกิดข้าวยากหมากแพง ปรากฏในพระราชพงศาวดารว่า

เมื่อเดือน ๗ แรม ๑ ค่ำ เกิดความไข้ป่วงทั้งแผ่นดิน ไข้นั้นมาแต่ประเทศฝ่ายทะเล เป็นมาแต่เมืองฝ่ายตะวันตกมาก่อน ไข้นั้นเป็นขึ้นมาถึงกรุงเทพมหานคร เป็นขึ้นไปจนถึงเมืองฝ่ายเหนือ เสียพระเจ้าลูกยาเธอพระองค์เจ้าเฉลิมวงศ์องค์ ๑ พระองค์เจ้าจินดาองค์ ๑ พระราชธิดาพระองค์เจ้าพวงแก้วองค์ ๑ เสนาบดีเจ้าพระยาบดินทรเดชา ๑ จึงบำเพ็ญพระราชกุศลทรงศีล แล้วให้เจ้าพนักงานซื้อสัตว์ที่จะต้องถึงมรณภัยแล้วปล่อยให้รอดชีวิตทุกวัน สิ้นพระราชทรัพย์เป็นอันมาก จึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ป่าวร้องราษฎรทำบุญให้ทาน ปล่อยสัตว์ที่อยู่ในกักขังให้รอดจากความตาย แล้วให้เป็นอยู่ในความเมตตากรุณาต่อกัน

ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา

วัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ในรัชกาลยังคงย่อหย่อนเป็นส่วนใหญ่ แม้จะได้มีระเบียบมาในรัชกาลที่ ๒ แล้วก็ตาม เจ้าฟ้ามงกุฎ ซึ่งทรง

พระผนวชเป็นพระภิกษุมาแต่ปลายรัชกาลที่ ๒ ทรงเห็นความเหลื่อมล้ำของคณะสงฆ์ จึงทรงวางแนวทางแก้ไขเพื่อจัดวัตรปฏิบัติให้พระสงฆ์อยู่ในพระวินัยบัญญัติอย่างเคร่งครัด การจัดระเบียบที่อยู่ในการปกครองของพระองค์ ซึ่งเรียกว่า “ธรรมยุติกนิกาย” และแพร่หลายออกไปหลายวัด ส่วนวัดที่มิให้จัดระเบียบคงเรียกว่า “มหานิกาย” ซึ่งความแตกต่างของ ๒ นิกายอยู่ที่การปฏิบัติอย่างเคร่งครัดเป็นหลัก ต่อมาพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงสถาปนาเจ้าฟ้ามงกุฎให้มาปกครองวัดบวรนิเวศวิหาร ซึ่งได้ทรงดำรงตำแหน่งนี้มาตลอดรัชกาลที่ ๓

เรื่องที่พระสงฆ์นิกายธรรมยุตกระทำเป็นผลดีแก่พระพุทธศาสนาในประเทศไทย คือ ได้ทำการสังคายนาพระคัมภีร์ฝ่ายหินยานให้ถูกต้องตามพระคัมภีร์เดิม ด้วยเหตุนี้ จึงเกิดโรงเรียนพระปริยัติธรรมขึ้นในวัดบวรนิเวศวิหาร เพื่อศึกษาเล่าเรียนภาษาบาลีอย่างจริงจัง อันเป็นหลักของคณะสงฆ์ในเวลาต่อมา

การติดต่อระหว่างพระสงฆ์ไทยกับพระสงฆ์ลังกาได้มีขึ้นด้วยเนื่องจากเมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๓ ได้มีพระสงฆ์ลังกา ๕ รูป เข้ามาดูกิจการพระศาสนาในประเทศไทย พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่าพระสงฆ์ลังกาคณะนั้นมีพระวินัยเคร่งครัดแบบพระสงฆ์ธรรมยุต จึงโปรดเกล้าฯ ให้พำนักที่วัดบวรนิเวศวิหาร

เมื่อพระสงฆ์ลังกาเดินทางกลับ พ.ศ. ๒๓๘๕ ทรงเห็นชอบด้วยกับเจ้าฟ้ามงกุฎในการส่งพระสงฆ์ธรรมยุต ๕ รูปเดินทาง

ไปลังกา และให้ยืมหนังสือพระไตรปิฎกฉบับที่ยังขาดอยู่จากลังกากลับมาเพื่อคัดลอกไว้สำหรับแผ่นดิน โดยเดินทางไปกับเรือสินค้ากำปั่นหลวง ชื่อ จินดาดวงแก้ว พระสมณทูตคณะนั้นกลับมาในปีรุ่งขึ้นพร้อมกับได้นำพระไตรปิฎก ๔๐ เล่มมาด้วย ถัดมาอีก ๑ ปี พระสมณทูตไทยอีกคณะหนึ่งได้เดินทางนำพระไตรปิฎกที่ยืมมาไปส่งคืนที่ลังกา ขากลับพระสงฆ์และสามเณรลังกาติดตามมาด้วยและนำพระไตรปิฎกที่เหลืออีก ๓๐ เล่มมาให้ยืมต่อ การศึกษาพระพุทธศาสนาในรัชกาลนี้จึงมีการค้นคว้าเปรียบเทียบหลักฐานและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างพระสงฆ์ไทยกับพระสงฆ์ลังกา

ทรงสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอาราม

ความเจริญรุ่งเรืองทางพระพุทธศาสนามีมากอย่างเด่นชัดในรัชกาลนี้ ได้แก่การสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอาราม เนื่องจากวัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้จึงผูกพันกับวิถีชีวิตของสังคมไทยมาแต่โบราณ การศึกษาวิชาการต่างๆ ตลอดทั้งศีลธรรมจรรยาและศิลปกรรมล้วนอยู่ในวัด วัดจึงเป็นโรงเรียน และพระสงฆ์เป็นครูบาอาจารย์ การสร้างและบำรุงวัดจึงเป็นการสร้างโรงเรียนและบำรุงการศึกษาของประชาชนโดยตรง นอกจากทรงสนับสนุนให้พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการสร้างวัดแล้ว พระองค์เองได้โปรดเกล้าฯ ให้สร้างวัดใหญ่ๆ ขึ้นอีก ได้แก่

วัดราชโอรสาราม เป็นวัดโบราณ เดิมชื่อวัดจอมทอง เมื่อครั้งทรงดำรงพระยศเป็นพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ พ.ศ. ๒๓๖๓ ทรงเป็นแม่ทัพยกทัพไปขัดตาทัพข้าศึกที่เมืองกาญจนบุรี เมื่อเสด็จประทับแรมหน้าวัดและทรงทำพิธีเบิกโขลนทวารตามตำราพิชัยสงคราม เพื่อเป็นชัยมงคลแก่กองทัพ ทรงอธิษฐานว่าหากประสบผลสำเร็จได้รับชัยชนะจะบูรณปฏิสังขรณ์ใหม่ให้งดงาม ครั้นเมื่อเสร็จราชการทัพกลับมาโดยสวัสดิภาพ จึงทรงบูรณปฏิสังขรณ์แล้วถวายแด่พระราชบิดา พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงยกให้เป็นพระอารามหลวง พระราชทานนามว่า วัดราชโอรส ปัจจุบันเรียกว่า วัดราชโอรสาราม

วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในพระบรมมหาราชวังซึ่งสร้างในรัชกาลที่ ๑ มาถึงรัชกาลนี้ชำรุดทรุดโทรม จึงโปรดเกล้าฯ ให้บูรณปฏิสังขรณ์ทั่วทั้งพระอาราม

วัดอรุณราชวราราม สร้างขึ้นแล้วบางส่วนในรัชกาลที่ ๒ ในรัชกาลนี้ทรงปฏิสังขรณ์และสร้างเพิ่มเติม ที่สำคัญคือการสร้างพระปรางค์สูงเด่นเป็นสง่ามาจนถึงทุกวันนี้

พระปรางค์วัดอรุณราชวราราม

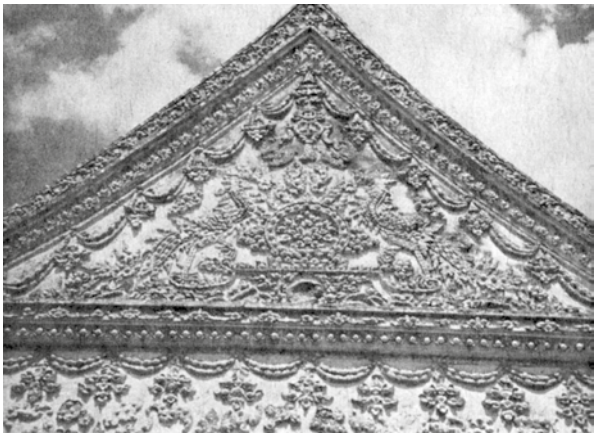

หน้าบันพระอุโบสถ วัดเทพธิดาราม

วัดเทพธิดาราม สร้างพระราชทานเป็นพระเกียรติยศสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ กรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ เป็นพระราชธิดาที่ทรงเลื่อมใสในการพระศาสนา และทรงสนองพระราชกิจใกล้ชิดพระองค์

วัดราชนัดดาราม สร้างพระราชทานเป็นพระเกียรติยศพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าหญิงโสมนัสวัฒนาวดี โปรดเกล้าฯ ให้สร้าง “โลหะปราสาท” ตามแบบถาวรวัตถุในลังกา อันเป็นคติที่สืบเนื่องมาแต่ครั้งพุทธกาล เพื่อเป็นเครื่องหมายให้ชาวโลกรับรู้ว่าเมืองไทยเป็นเมืองพระพุทธศาสนาที่เจริญมายาวนาน เป็นลักษณะพุทธศิลปแบบไทย ปัจจุบันโลหะปราสาทมีอยู่แห่งเดียวในโลก

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม หรือวัดโพธิ์ เป็นอีกวัดหนึ่งที่ทรงบูรณปฏิสังขรณ์ใหม่ทั้งหมดประดุจสร้างขึ้นใหม่ แล้วจารึกตำรับตำราวิชาการต่างๆ ให้ราษฎรที่สนใจศึกษาได้มา

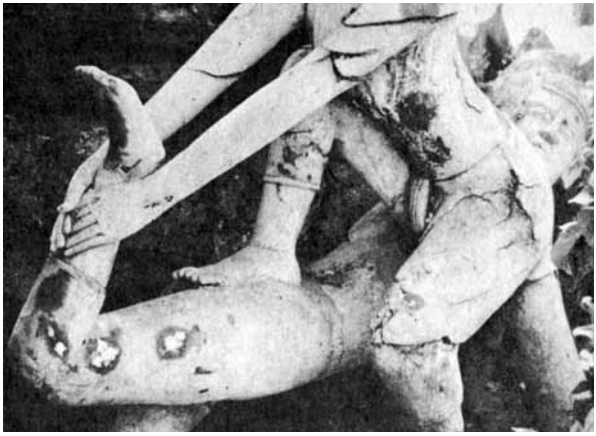

ปูนปั้น "ฤาษีดัดตน" วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

ศึกษาได้โดยไม่จำกัด นับเป็นวัดมหาวิทยาลัยที่มีคุณค่าทั้งในทางพระศาสนาและการศึกษา

วัดสระเกศ เดิมเป็นวัดโบราณ รัชกาลที่ ๑ ทรงสถาปนาเป็นพระอารามหลวง รัชกาลที่ ๓ โปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระวิหารประดิษฐานพระอัฏฐารสสูง ๒๑ ศอก ๑ นิ้ว ซึ่งอัญเชิญมาจากเมืองพิษณุโลก กับสร้างพระเจดีย์องค์ใหญ่ แต่ยังไม่ทันเสร็จได้สิ้นรัชกาลเสียก่อน ต่อมารัชกาลที่ ๔ โปรดเกล้าฯ ให้สร้างต่อจนสำเร็จแล้วพระราชทานนามว่า "บรมบรรพต" ซึ่งคนทั่วไปเรียกว่า "ภูเขาทอง"

วัดยานนาวา เป็นวัดโบราณอีกวัดหนึ่ง เดิมชื่อวัดคอกกระบือ หรือวัดคอกควาย เมื่อได้ทรงปฏิสังขรณ์ทั้งพระอารามแล้ว มีพระราชปรารภว่า แต่ก่อนเรือที่ใช้ไปมาค้าขายกับต่างประเทศใช้สำเภาเป็นส่วนมาก ต่อมาได้มีการต่อเรือกำปั่นแบบฝรั่ง สำเภาจีน

คงสูญไป นานไปจะไม่มีผู้รู้จัก เมื่อมีพระราชดำริหาแบบพระเจดีย์ ก็ได้ทรงรำลึกถึงการบำเพ็ญบารมีธรรมในพระเวสสันดรชาดก ซึ่งอุปมากับสำเภายานนาวา จึงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระสำเภาเจดีย์ มีฐานเป็นสำเภาเท่าขนาดเรือสำเภาจริงไว้ ต่อไปภายหน้าผู้ใดอยากเห็นว่าเรือสำเภาเป็นอย่างไรจะได้มาศึกษาได้ ขนานนามพระอารามใหม่ว่า วัดยานนาวา

วัดเฉลิมพระเกียรติ ที่จังหวัดนนทบุรี ทรงสร้างอุทิศพระราชทานพระชนกและพระชนนีของพระราชมารดา ซึ่งมีเคหสถานอยู่ ณ ที่นั้น

วัดสุทัศนเทพวราราม เป็นวัดที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงสร้างค้างไว้ โดยเฉพาะทรงอัญเชิญพระศรีศากยมุนีมายังพระวิหารยังไม่สำเร็จ และพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงจำหลักบานประตูพระวิหารพระศรีศากยมุนีด้วยพระองค์เอง ซึ่งงานก่อสร้างได้ค้างมาถึง ๒ รัชกาล พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงดำเนินการก่อสร้างอย่างยิ่งใหญ่ เฉพาะพระอุโบสถ มีขนาดใหญ่ยาวที่สุดในประเทศไทย

วัดอื่นๆ ที่ทรงบูรณปฏิสังขรณ์ยังมีอีกหลายวัด เช่น วัดราชสิทธาราม วัดศาลาปูน วัดสุวรรณดาราราม วัดสังข์กระจาย และวัดคงคาราม เป็นต้น

นอกจากนี้ ได้โปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญพระพุทธรูปที่สำคัญจากหัวเมืองมาประดิษฐานในวัดที่กรุงเทพมหานคร และสร้างพระพุทธรูปใหม่อีกหลายองค์ "นายมี มหาดเล็ก" ได้เขียน "กลอนเพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติรัชกาลที่ ๓" บรรยายเรื่องการบูรณปฏิสังขรณ์พระพุทธรูปในรัชกาลนี้ไว้ว่า

ที่โรงหล่อต่อแต่งพระพุทธรูป ที่เศร้าซูบมัวหมองไม่ผ่องศรี
พระบุราณบ้านเก่าคราวกลี ตกอยู่ที่เมืองร้างวัดดั้งเดิม
ถูกแดดลมจมน้ำล้วนชำรุด ไปขนขุดบูรณะเฉลิมเสริม
ที่ด่างพร้อยร่อยหรอก็ต่อเติม พระพักตร์เจิมจุนพระศอต่อพระกร
พระนาภีพระนลาฏพระบาทหัตถ์ ที่วิบัติมาบูรณปฏิสังขรณ์
พระประธานพระไสยาสน์ลีลาศจร ออกซับซ้อนน้อยใหญ่อยู่ในโรง

ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนามาก แต่ก็ไม่ทรงขัดขวางศาสนาอื่น และยังทรงอุปถัมภ์ทุกศาสนาในประเทศไทยด้วย

๕. งานศิลปะแบบพระราชนิยม

การสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์วัดมีเป็นจำนวนมากที่สุดในรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชประสงค์ให้กรุงรัตนโกสินทร์เจริญทัดเทียมกับกรุงศรีอยุธยาสมัยที่ยังดำรงเป็นราชธานี จึงสร้างอาคารสถาปัตยกรรมให้งดงามเป็นศรีสง่าแก่บ้านเมือง แบบอาคารในรัชสมัยจึงสูงเด่น ใหญ่โต มีทั้งความวิจิตรและความสง่างดงาม เป็นที่ชื่นชมแก่ผู้พบเห็น โดยเฉพาะชาวต่างชาติ อันเป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่งที่บ่งบอกถึงความเจริญรุ่งเรืองทางวัฒนธรรมของชาติไทย

ด้านสถาปัตยกรรม

ได้มีการปรับเปลี่ยนงานก่อสร้างทั้งวัสดุและวิธีการเพื่อความคงทนถาวร จากงานเครื่องไม้ที่เป็นช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ มาเป็นงานก่ออิฐฉาบปูน โดยนำวิธีการก่อสร้างของจีนมาใช้ แต่ทรง

หน้าบันพระอุโบสถ วัดราชโอรสาราม ศิลปกรรมแบบพระราชนิยม ที่เกิดจากการผสมผสานศิลปะของไทยกับศิลปะของจีน

เคร่งครัดรักษาศิลปกรรมไทยไว้อย่างสมบูรณ์ ศิลปกรรมนี้เรียกว่า "ศิลปะแบบพระราชนิยม" หน้าบันพระอุโบสถ พระวิหาร ทำเป็นลายปูนปั้นหรือประดับเครื่องเคลือบ ซุ้มประตู หน้าต่างเป็นลายปูนปั้น

ส่วนพระปรางค์ พระเจดีย์ ซุ้มกำแพง หอระฆัง ประดับด้วยเครื่องเคลือบหลากสีที่ประกอบจากเครื่องถ้วยชิ้นเล็กๆ ประดิษฐ์เป็นลวดลายที่สวยงาม เช่น ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วัดอรุณราชวราราม วัดราชโอรสาราม และวัดเฉลิมพระเกียรติวรวิหาร เป็นต้น

นอกจากนี้ได้มีการสร้างพระเจดีย์ที่แปลกไปจากเดิมอย่างที่ไม่เคยมีมาก่อนคือ *พระสำเภาเจดีย์ วัดยานนาวา* ที่มีฐานเป็นเรือสำเภา

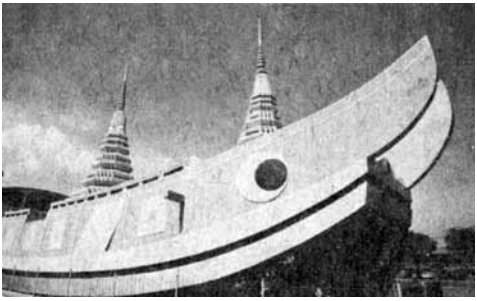

พระสำเภาเจดีย์ วัดยานนาวา

ด้านจิตรกรรม

จิตรกรรมฝาผนังเดิมจะเป็นลวดลายไทย มีการปรับเปลี่ยนในสาระมากขึ้นด้วยการผสมผสานศิลปะจีนให้กลมกลืนกับสถาปัตยกรรมไทย เช่น ประตูพระที่นั่งอิศราวินิจฉัยในพระราชวังบวรสถานมงคล (พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร) เขียนลายต้นไม้ ดอกไม้ นก แมลง และกิเลนซึ่งเป็นสัตว์ในวรรณคดีจีนรวม

อยู่ด้วย ภาพจิตรกรรมฝาผนังบางแห่งตัดเส้นด้วยสีทอง ซึ่งเป็นแบบที่ดัดแปลงมาจากจิตรกรรมของจีน บางแห่งมีการเขียนลายตกแต่งเสา เป็นการดำรงศิลปกรรมไทยไว้อย่างมั่งคง

ด้านปฏิมากรรม

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระพุทธไสยาสน์ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เป็นพระนอนขนาดใหญ่ที่สุดในสมัยนั้น กับหล่อพระพุทธรูปสัมฤทธิ์ทรงเครื่ององค์ใหญ่ ๒ องค์ เป็นพระพุทธรูปปางห้ามสมุทร หุ้มทองทั้งองค์ ทรงเครื่องยศอย่างพระมหาจักรพรรดิ ประดิษฐานไว้ในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เพื่อถวายเป็นพระราชกุศลแด่สมเด็จพระอัยกาธิราชและพระราชบิดา ถวายพระนามว่า *พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์* และ *พระพุทธเลิศหล้าสุลาลัย* ซึ่งต่อมารัชกาลที่ ๔ ได้โปรดให้แปลงสร้อยพระนาม “สุลาลัย” ใหม่เป็น “*นภาลัย*” และโปรดให้ประชาชนขานพระนามรัชกาลที่ ๑ และรัชกาลที่ ๒ ตามพระนามของพระพุทธรูป

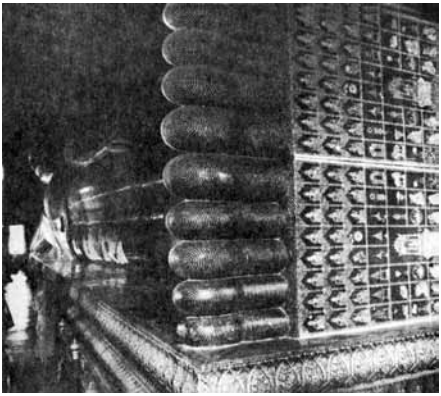

พระพุทธไสยาสน์
วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

เดิมประชาชนขานพระนามรัชกาลที่ ๑ ว่า *แผ่นดินต้น* รัชกาลที่ ๒ ว่า *แผ่นดินกลาง* มีพระราชปรารภว่าแผ่นดินพระองค์จะเป็นแผ่นดินปลายอันเป็นการไม่สมควร แผ่นดินไทยจะต้องมีพระมหากษัตริย์ปกครองให้เจริญรุ่งเรืองต่อๆ ไป เมื่อสร้างพระพุทธรูปแล้วโปรดเรียกสองรัชกาลแรกตามพระนามพระพุทธรูป ด้วยเหตุนี้พระนามของรัชกาลที่ ๑ และรัชกาลที่ ๒ จึงมีคำว่า “พระพุทธ”

ด้านวรรณคดี

วรรณคดีในสมัยนี้เป็นวรรณคดีประเภทร้อยกรองเป็นส่วนใหญ่ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวครั้งที่ยังทรงเป็นพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ได้ทรงพระราชนิพนธ์งานวรรณคดีด้วยพระองค์เอง แต่เมื่อเสด็จขึ้นเสวยราชย์แล้วมิได้ทรงพระราชนิพนธ์อีก อย่างไรก็ตามทรงสนับสนุนวรรณคดีของแผ่นดินสืบมา โดยเฉพาะวรรณคดีทางพระพุทธศาสนาและประวัติศาสตร์ ในรัชกาลนี้มีวรรณคดีทางพระพุทธศาสนาหลายเล่ม เช่น หนังสือที่แปลจากภาษามคธเป็นภาษาไทย อันเนื่องมาจากที่ทรงฟังพระธรรมเทศนาเป็นประจำ แล้วทรงอาราธนาพระผู้ถวายเทศน์แปลพระไตรปิฎกและหนังสือเรื่องต่างๆ ที่เป็นภาษามคธให้เป็นภาษาไทย โปรดเกล้าฯ ให้เขียนเก็บรักษาไว้ในหอหลวง เช่น ปัญญาสชาดก มิลินทปัญหา นอกจากนี้ ได้มีการนำเรื่องชาดกมาแต่งเป็นกลอนสวดหรือกลอนวัด

๖. การหารายได้เพื่อทำนุบำรุงบ้านเมือง

การพัฒนาประเทศให้เจริญรุ่งเรืองและมั่นคง จำเป็นจะต้องหาเงินมาใช้จ่ายในกิจการต่างๆ รายได้แผ่นดินในรัชกาลนี้ได้มาจากการค้ากับต่างประเทศเป็นรายได้หลัก พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงกำกับราชการกรมท่ามาแต่รัชกาลก่อน ได้ทรงจัดส่งสำเภาไปค้ากับจีน จึงทรงรอบรู้เรื่องการค้ากับต่างประเทศอย่างดี ทรงมีวิธีเพิ่มพูนรายได้เข้าท้องพระคลังด้วยวิธีต่างๆ เช่น เก็บภาษีสินค้าออก ภาษีเรือเทียบท่า การผูกขาดการจำหน่ายสินค้า เรียกว่าเจ้าภาษีนายอากร เป็นต้น

ทรงปรับปรุงวิธีการเก็บภาษีอากรให้เหมาะสมยิ่งขึ้น ภาษีอากรใดที่จะก่อความเดือดร้อนให้แก่ราษฎรหรือไม่เหมาะสมก็ทรงเลิก วิธีใดที่ควรเปลี่ยนแปลงก็โปรดเกล้าฯ ให้แก้ไขใหม่ เช่น เก็บภาษีเป็นเงินแทนสินค้าหรือแรงงาน การเก็บภาษีบางอย่างก็ให้ราษฎรรับไปดำเนินการที่เรียกว่า *ผูกภาษี* คือให้ราษฎรทำเป็นแบบสัญญาส่งภาษีในกิจการบางอย่าง เช่น ภาษีการผลิตและจำหน่ายสุรา ภาษีบ่อนการพนัน ภาษีร้านค้า นอกจากนี้โปรดเกล้าฯ ให้เก็บภาษีอากรเพิ่มขึ้นใหม่สำหรับกิจการหรือสินค้าบางอย่างที่ไม่ได้เก็บภาษีอากรมาก่อน เนื่องจากผู้ประกอบกิจการเหล่านั้นอยู่ในฐานะที่สามารถช่วยประเทศได้

การปรับปรุงวิธีการเก็บภาษีและเพิ่มภาษีทำให้มีรายได้แผ่นดินเพิ่มมากขึ้น สามารถนำไปใช้จ่ายในการขุดคลอง สร้างป้อมปราการ สร้างอาวุธยุทโธปกรณ์ป้องกันประเทศชาติ และบูรณะซ่อมแซมถาวรวัตถุ ตลอดจนสร้างสรรค์งานศิลปะวิทยาการได้มาก เมื่อสิ้นรัชกาลปรากฏว่ามีเงินแผ่นดินอยู่ในพระคลังถึง ๔๐,๐๐๐ ชั่ง เงินนี้ส่วนหนึ่งได้นำมาใช้จ่ายเมื่อไทยมีกรณีพิพาทกับฝรั่งเศสในรัชกาลที่ ๕

เงินถุงแดง

เงินรายได้สำคัญอย่างหนึ่งที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงหาไว้ให้แผ่นดินคือ เงินจากการ “ค้าสำเภา” ทั้งสำเภาหลวง และสำเภาของพระองค์เอง และยังได้ชักชวนเจ้านายและขุนนางต่างๆ ค้าสำเภาด้วย เงินกำไรที่ได้จากการค้าได้ทรงนำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายพระราชบิดา เพื่อทรงใช้สอยในราชการแผ่นดิน

พระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ที่ได้จากการค้าสำเภา ทรงเก็บไว้ในถุงผ้าสีแดง วางไว้ข้างที่พระบรรทม เรียกว่า “เงินข้างที่” มีพระราชดำรัสว่า “เอาไว้สำหรับไถ่บ้านไถ่เมือง” หรือ “เงินนี้ลูกหลานจะได้เก็บไว้ใช้ไถ่บ้านไถ่เมือง”

เงินในถุงผ้าสีแดง หรือ “เงินถุงแดง” ที่ได้มาจากการค้าสำเภานี้ไม่ใช่เงินพดด้วงหรือเบี้ย ซึ่งเป็นเงินที่ไทยใช้อยู่ แต่เป็น

เงินเหรียญทองคำ ที่มีรูปนกอินทรีย์อยู่ด้านหนึ่ง (รูปนกอินทรีย์กางปีก ปากคาบอสรพิษ เป็นสัญลักษณ์ของประเทศเม็กซิโก) ไทยเรียกว่า "เหรียญนก" หรือ "เงินเหรียญสเปน" เนื่องจากเป็นเงินเหรียญของสเปน แต่ผลิตในประเทศเม็กซิโก มีอัตราแลกเปลี่ยนในเวลานั้นอยู่ที่ ๓ เหรียญนก ต่อเงินไทยประมาณ ๕ บาท เป็นที่ยอมรับในการแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้าทั่วโลก

เหรียญของประเทศสเปน รูปนกเม็กซิกัน

ในรัชกาลที่ ๕ ได้เกิด "วิกฤตการณ์ ร.ศ. ๑๑๒" พ.ศ.๒๔๓๖ ชาวไทยต้องเสียค่าปฏิกรรมสงครามให้แก่ฝรั่งเศสเป็นเงิน ๓,๐๐๐,๐๐๐ ฟรังก์ คิดเป็นเงินไทยประมาณ ๑,๕๖๐,๐๐๐ บาท เพื่อแลกกับเอกราชอธิปไตยของชาติ เงินที่นำไปจ่ายให้แก่ฝรั่งเศสครั้งนั้น ส่วนใหญ่คือเงินใน "ถุงแดง" ที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานไว้ แสดงให้เห็นพระราชวิสัยทัศน์ว่าทรงเล็งเห็นภัยคุมคามบ้านเมืองที่จะเกิดกับประเทศชาติในอนาคต

๗. สิ่งใหม่ในแผ่นดิน

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงริเริ่มสิ่งใหม่ๆ เพื่อความเจริญก้าวหน้าของประเทศหลายประการ นอกจากงานริเริ่มทางด้านศิลปกรรมแล้วสิ่งใดที่ทรงเห็นว่าจะเป็นประโยชน์สุขแก่ประชาชนก็จะทรงจัดทำ ดังนั้นในรัชกาลนี้จึงมีสิ่งใหม่ๆ ที่ยังไม่เคยมีมาก่อน ได้แก่

๑. การศึกษาสำหรับประชาชน พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงจัดให้วัดเป็นโรงเรียนที่ให้ความรู้ทั้งด้านศีลธรรมจรรยาและวิชาชีพแก่ราษฎร โปรดเกล้าฯ ให้มีการประชุมนักปราชญ์ราชบัณฑิตสาขาวิชาการต่างๆ รวบรวมวิชาการและจัดทำตำราจารึกบนแผ่นศิลาไว้ตามศาลารายบริเวณวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วัดราชโอรสาราม และวัดสุทัศนเทพวราราม เฉพาะที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามนั้น ได้

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

จารึกวิชาการหลายสาขา เช่น ตำรายา ตำราหมอนวด การช่าง สุภาษิต นิทาน วรรณคดี ชาดกบางเรื่อง มีรูปปั้นฤๅษีดัดตน เพื่อศึกษาด้านอนามัย ๘๘ ท่า พระองค์และนักปราชญ์ราชกวีแต่งโคลงประจำท่านั้นๆ เพื่อให้เข้าใจวิธีปฏิบัติ ภายในวัดโปรดเกล้าฯ ให้ปลูกพืชสมุนไพรตามตำรายาที่จารึกไว้ ช่วยให้ผู้ที่สนใจตำรายาได้รู้จักวิธีการรักษาและนำไปประกอบยาได้ กล่าวได้ว่าได้ทรงจัดให้การศึกษาแก่ประชาชนอย่างกว้างขวางที่สุด เป็นการให้การศึกษาโดยมีอุปกรณ์และตัวอย่างไว้ให้พร้อม เพราะสมัยก่อนยังไม่มีการจัดพิมพ์ตำราจำหน่าย ประชาชนทั่วไปยากที่จะได้ศึกษาเล่าเรียน นับได้ว่าทรงเผยแพร่วิชาการที่มีคุณค่าแก่ประชาชนอย่างเสรี จนได้รับการยกย่องว่า วัดโพธิ์หรือวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เปรียบเป็นมหาวิทยาลัยเปิดแห่งแรกของชาติ ที่ให้ทั้งอาชีพและวิชาการหลายสาขาแก่ประชาชน โดยเมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๑ องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือยูเนสโก ประกาศยกย่องให้วัดโพธิ์เป็นมรดกความทรงจำของโลกของภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก และ พ.ศ. ๒๕๕๔ ให้แผ่นจารึกทั้ง ๑,๔๔๐ ชิ้น ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกความทรงจำแห่งโลก

๒. การเริ่มต้นการพิมพ์ในประเทศไทย พ.ศ. ๒๓๗๑ ร้อยเอกเจมส์ โลว์ ชาวอังกฤษ ซึ่งรับราชการที่เกาะหมากและเรียนรู้ภาษาไทย ได้ทำแท่นพิมพ์และหล่อตัวพิมพ์อักษรไทยขึ้น พวกมิชชันนารีประสงค์จะพิมพ์หนังสือสอนศาสนาแก่คนไทย

จึงขอซื้อมาใช้ที่กรุงเทพมหานคร เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๘ แต่ตัวพิมพ์ยังไม่เรียบร้อย หมอบรัดเลย์พยายามแก้ไขจนสามารถหล่อตัวพิมพ์อักษรไทยขึ้นในเมืองไทยได้เอง พ.ศ. ๒๓๘๔ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์ประกาศห้ามสูบฝิ่น ๙,๐๐๐ ฉบับ ใช้ในราชการเป็นครั้งแรก และต่อมาเจ้าฟ้ามงกุฎได้ทรงซื้อเครื่องพิมพ์มาตั้งที่วัดบวรนิเวศวิหารเพื่อพิมพ์หนังสือสอนพระพุทธศาสนา นับเป็นโรงพิมพ์แห่งแรกของไทย

๓. การทำสัญญาค้าขายกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกา ไทยได้ทำสัญญาค้าขายกับประเทศมหาอำนาจทางตะวันตกเป็นครั้งแรก โดยอังกฤษส่งร้อยเอกเฮนรี เบอร์นี เข้ามาเจรจาทำสนธิสัญญา เมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๙ และสหรัฐอเมริกาส่ง นายเอ็ดมันด์ โรเบิร์ต เข้ามาทำสัญญาการค้า พ.ศ. ๒๓๗๕

๔. หมอบรัดเลย์ ได้นำวิธีปลูกฝีป้องกันไข้ทรพิษมาใช้ในประเทศไทยเมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๑ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่ามีประโยชน์แก่ชาติและประชาชน อันเป็นการพัฒนาการแพทย์และป้องกันโรคติดต่อร้ายแรง จึงทรงส่งแพทย์หลวงไปศึกษาวิธีการเพื่อนำมาปลูกฝีป้องกันไข้ทรพิษแก่ประชาชนทั่วไป แสดงพระราชวิสัยทัศน์และเมตตาธรรมอย่างยิ่ง นอกจากนั้นมีการผ่าตัดและการแพทย์อื่นๆ เกิดขึ้นในรัชกาลด้วย

บทท้าย

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปกครองประเทศรักษาราชอาณาจักรมาโดยปลอดภัย สร้างความเจริญรุ่งเรืองเป็นอเนกประการ พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ ผู้ทรงพระนิพนธ์ เรื่อง “สามกรุง” สรุปเหตุการณ์ในรัชสมัยนี้ว่า

สมเด็จพระนั่งเกล้า ครองราชย์ปราศสิ่งเศร้า
จวบสิ้นวาระ พระเอยฯ
ภายในไทยสงบถ้วน ทรงประศาสน์ราชกิจล้วน
เหมาะแท้แก่สมัย ท่านนาฯ
หลายสิ่งทรงสฤษฎ์ไว้ เครื่องระลึกถึงไท้
ที่สร้างอนุสรณ์ฯ

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นครองราชย์โดยความเห็นชอบของพระบรมวงศานุวงศ์และที่ประชุมเสนาบดีอย่างถูกทำนองคลองธรรม แต่พระองค์ทรงระลึกว่าได้ทรงขึ้นครองราชย์แทนเจ้าฟ้ามงกุฎ จึงทรงยกย่องพระเกียรติยศเจ้าฟ้ามงกุฎ ทรงส่งเสริมสนับสนุนพระราชกรณียกิจของเจ้าฟ้ามงกุฎอย่างมากตลอดเวลาตลอดรัชกาลไม่ทรงแต่งตั้งพระสนมองค์ใดเป็นพระมเหสี จึงไม่มีพระโอรสองค์ใดได้เป็นเจ้าฟ้าเท่าเทียมเจ้าฟ้ามงกุฎ ทรงสงบเสงี่ยม

เจียมพระราชหฤทัยยิ่งนักทั้งๆ ที่ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ เมื่อทรงพระประชวรหนักได้มีพระราชดำรัสให้นำอัฐิพระอัยกา พระอัยกีฝ่ายพระราชมารดา พร้อมกับอัฐิสมเด็จพระศรีสุลาลัย พระบรมราชชนนี ให้พระราชโอรสทรงรักษาไว้ต่างหาก แม้แต่พระองค์เอง เมื่อพระอาการทรุดหนัก มีรับสั่งให้พระยาศรีพิพัฒน์คุมช่างกระทำพระแท่นและพระวิสูตรมาตั้งและกั้นในพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน องค์ข้างตะวันตกแล้วเสด็จประทับอยู่ที่พระแท่นทำใหม่นั้น ด้วยทรงเกรงว่าถ้าเสด็จสวรรคตในพระมหามณเฑียร ผู้มาเป็นพระเจ้าแผ่นดินองค์ใหม่จะรังเกียจ

พระราชดำริเกี่ยวกับผู้สืบราชสมบัติที่ปรากฏในพระราชพงศาวดารแสดงถึงความห่วงใยต่อประเทศชาติและความสงบสุขของราษฎรเหนือสิ่งอื่นใด ทรงตระหนักว่าการมอบราชสมบัติตามพระราชดำริของพระองค์เพียงผู้เดียว หากไม่เป็นที่ชอบใจของประชาชนและบรรดาข้าราชการแล้ว ย่อมเกิดการแตกสามัคคีขึ้นได้ ดังความในพระราชโองการตอนหนึ่งว่า

ทรงพระกรุณาดำรัสให้จดหมายกระแสพระราชโองการปฏิญาณยกพระนามพระรัตนตรัยสรณคมน์อันอุดมเป็นปณิธานพยานอันยิ่งให้เห็นจริงในพระราชหฤทัยแล้ว ทรงพระราชดำรัสยอมอนุญาตให้เจ้าพระยาพระคลังซึ่งว่าที่สมุหพระกลาโหม พระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษา

พระยาราชสุภาวดีสมุหนายก กับขุนนางผู้น้อยทั้งปวง จงมีความสโมสรสามัคคีรสปรึกษาพร้อมกัน เมื่อเห็นว่าพระบรมวงศานุวงศ์พระองค์ใดที่มีวัยวุฒิปรีชารอบรู้ราชานุวัตร เป็นศาสนูปถัมภก ยกพระบวรพุทธศาสนา และปกป้องไพร่ฟ้าอาณาประชาราษฎร รักษาแผ่นดินให้เป็นสุขสวัสดิ์ โดยยิ่งเป็นที่ยินดีแก่มหาชนทั้งปวงได้ ก็สุดแต่จะเห็นดีประนีประนอมพร้อมใจกัน ยกพระบรมวงศ์องค์นั้นขึ้นเสวยมไหสวรรยธิปัติย์ถวัลยราช สืบสันตติวงศ์ดำรงราชประเพณีต่อไปเถิด อย่าได้กริ่งเกรงพระราชอัธยาศัยเลย เอาแต่ให้ได้เป็นสุขทั่วหน้า อย่าให้เกิดการรบราฆ่าฟันให้ได้ความทุกข์ร้อนแก่ราษฎร

ความห่วงใยในชาติเกินจะพรรณนา เพราะมีพระราชดำรัสที่พระราชทานก่อนเสด็จสวรรคต ที่ว่า

การศึกสงครามข้างญวณ ข้างพม่า ก็เห็นจะไม่มีแล้ว จะมีอยู่ก็แต่ข้างพวกฝรั่ง ให้ระวังให้ดี อย่าให้เสียทีแก่เขาได้ การงานสิ่งใดของเขาที่ดีควรจะเรียนเอาไว้ ก็ให้เอาอย่างเขา แต่อย่าให้นับถือเลื่อมใสไปเสียทีเดียว

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ ๒ เมษายน พ.ศ. ๒๓๙๔ ดำรงในสิริราชสมบัติ ๒๗ ปี แม้ว่าพระองค์จะสวรรคตไปแล้วนานเพียงใด พระราชกรณียกิจที่ทรงกระทำเพื่อชาติไทยย่อมจะจารึกอยู่คู่ชาติไทยตลอดไป เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๐ รัฐบาลได้จัดงานเฉลิมพระเกียรติเนื่องในวันพระราชสมภพครบ ๒๐๐ ปี โอกาสนี้ได้มีการบูรณปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุสถานที่ทรงสร้างเป็นการยิ่งใหญ่ ได้สร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ ณ ลานมหาเจษฎาบดินทร์ บริเวณถนนราชดำเนินกลาง ผ่านฟ้า และกำหนดให้วันพระราชสมภพ วันที่ ๓๑ มีนาคม เป็นวันสำคัญของชาติ ให้หน่วยราชการไปวางพานพุ่มถวายราชสักการะ ณ พระบรมราชานุสาวรีย์เป็นประจำทุกปี เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๑ ได้น้อมเกล้าฯ ถวายพระราชสมัญญาว่า “พระมหาเจษฎาราชเจ้า” และ พ.ศ. ๒๕๕๑ ได้ยกย่องว่าทรงเป็น “พระบิดาแห่งการค้าไทย” และเพื่อเป็นการเทิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหาเจษฎาราชเจ้า ในด้านการแพทย์แผนไทย สำนักนายกรัฐมนตรีได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ ๒๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๘ ถวายพระราชสมัญญา “พระบิดาแห่งการแพทย์แผนไทย” และกำหนดให้วันที่ ๒๙ ตุลาคม ของทุกปี เป็น “วันภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยแห่งชาติ”

ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ
เรื่อง อนุญาตให้ใช้หนังสือในโรงเรียน

ด้วยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้จัดทำหนังสือวิชาประวัติศาสตร์ ชุด “พระมหากษัตริย์ไทย ๙ รัชกาล” เรื่อง “พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว” ระดับประถมศึกษา เพื่อใช้เป็นหนังสืออ่านนอกเวลา วิชาประวัติศาสตร์ไทย กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานได้พิจารณาแล้ว อนุญาตให้ใช้ในสถานศึกษาได้

ประกาศ ณ วันที่ ๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๗

(นายกมล รอดคล้าย)
เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

คณะกรรมการจัดทำและคัดเลือกหนังสืออ่านนอกเวลา วิชาประวัติศาสตร์ไทย

เรื่อง *พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว* ระดับประถมศึกษา

ผู้เรียบเรียง

นางสาววนิดา สถิตานนท์ และ ***นายทองต่อ กล้วยไม้ ณ อยุธยา*** เป็นผู้ตรวจ

คณะกรรมการที่ปรึกษา

นายกมล รอดคล้าย	เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
นายวินัย รอดจ่าย	กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
นายสุชาติ วงศ์สุวรรณ	ผู้เชี่ยวชาญพิเศษด้านการพัฒนาหลักสูตร
พลโทอุชุกร สาครนาวิน	อดีตผู้ทรงคุณวุฒิกองบัญชาการกองทัพไทย
นายสุรชัย จิตภักดีบดินทร์	สมาชิกสภาที่ปรึกษาการบริหารและการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้
นางสาววีณา อัครธรรม	อดีตที่ปรึกษาด้านพัฒนากระบวนการเรียนรู้
นางสาวไพรวัลย์ พิทักษ์สาลี	อดีตผู้อำนวยการสำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา

ประธาน

นางสุกัญญา งามบรรจง	ผู้อำนวยการสำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา

กรรมการ

นางสายไหม จบกลศึก	รองศาสตราจารย์มัลลิกา ตัณฑนันทน์	นายประยงค์ อนันทวงศ์
นางระวิวรรณ ภาคพรต	นางวันเพ็ญ สุทธากาศ	นางปราณี ปราบริปู
นางสาวพรรณงาม แย้มบุญเรือง	นางสาวเยาวลักษณ์ เตียรณบรรจง	นางสาวเกื้อกมล นิยม
นางศรีปัญญา พงศ์สุวรรณ	นางสุวคนธ์ ศิริวงศ์วรวัฒน์	นายชะเอม แก้วคล้าย
ว่าที่พันตรีนภดล เจนอักษร	รองศาสตราจารย์กุลวรา ชูพงศ์ไพโรจน์	นายประจักษ์ วัฒนานุสิทธิ์
นายชัยฤทธิ์ ศรีโรจน์ฤทธิ์	นายเฉลิมชัย พันธ์เลิศ	

กรรมการและเลขานุการ	**กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ**	
นางสาวปริญญา ฤทธิ์เจริญ	นางสาวอรอร ฤทธิ์กลาง	นางสาวอรุณวรรณ ผู้ธนดี
	นางสาวเจตนา พรมประดิษฐ์	

ผู้ตรวจขั้นสุดท้าย

นางสายไหม จบกลศึก	นางสาวพรรณงาม แย้มบุญเรือง	นางปราณี ปราบริปู

บรรณาธิการ

นางสาวปริญญา ฤทธิ์เจริญ	นางสาวอรุณวรรณ ผู้ธนดี

ออกแบบและถ่ายภาพประกอบ	นายพินิจ สุขะสันติ์	ฝ่ายศิลป์ องค์การค้าของ สกสค.